

Na pomedzí faktov a emócií: Sondáž do vzťahu rizika a jeho interpretácie na príklade medializácie pandémie ochorenia COVID-19

Andrea Olejárová

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike miery spoločenského strachu pod vplyvom informačného zahltenia, v rámci ktorého sa jedinci vystavujú svetu emócií. Snaží sa ozrejmiť ako mechanizmus dezinformácií nachádza živnú pôdu v skutočnom spoločenskom riziku. Taktiež sa usiluje poukázať na dôležitosť interpretácie udalosti v kontexte teórie sebanaplňujúceho sa proctva sociológa Roberta Mertona. Autorka akcentuje predovšetkým existenciu informačných bublín a šírenie hoaxov, ktoré môžu negatívne vplývať na priebeh udalostí a potenciálne sa stávajú akcelerátorom iracionálneho konania.

Kľúčové slová

Hoax, koronavírus, medializácia, sebanaplňujúce sa proctvo, dezinformácie.

Úvod

Nemecký sociológ Heinz Bude vo svojej knihe *Spoločnosť strachu* uvádza: „Kto chce porozumieť situácii v spoločnosti, musí nechať prehovoriť skúsenosti ľudí, ktorí v nej žijú.“¹ Na prelome rokov 2019-2020 sa v celosvetovom meradle objavila epidémia respiračnej choroby COVID-19. Z čínskeho mesta Wu-chan sa toto infekčné ochorenie veľmi rýchlo rozšírilo až do Európy a celkový počet nakazených vo svete narástol na 7,280,088 ľudí. K úmrtiu došlo v 412,053 prípadoch a zotavených je 3,591,160 jedincov.² Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vyhlásila globálny stav núdze a väčšina krajín tak pristúpila na mimoriadne bezpečnostné opatrenia. Zdravotný systém čelí nevídanému tlaku, zatiaľ čo život v mnohých iných spoločenských odvetviach sa zdanlivo zastavil. Okrem toho vo vzduchu visí hrozba ekonomickej recesie, v dôsledku rapídneho poklesu aktivít v obchode a službách.

Vzhľadom na aktuálnosť témy nie je jednoduché zhodnotiť, či dokonca predpokladať vývoj vecí, no predmetom tejto sondáže nie je posúdenie samotnej pandémie.

H. Bude na stránkach svojej štúdie hovorí o strachu ako o princípe, ktorý nepozná sociálne hranice: „Členovia spoločnosti sa prostredníctvom pojmov strachu dorozumievajú o stave svojho

¹ BUDE, H. *Spoločnosť strachu*. Krásno nad Kysucou: Kaligram/Absynt, 2019, s.11.

² Stav k 9.6.2020. Zdroj: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

spolunažívania: kto sa posúva ďalej a kto zostáva; kde sú trhliny a kde sa otvárajú čierne diery; čo sa nenávratne stráca a čo sa nateraz azda ešte udrží. Pojmami strachu si spoločnosť sama hľadá pulz.“ Hoci Bude preskúmava skôr problematiku sociálneho strachu, v jeho slovách môžeme nájsť všeobecne platné poučenie. Ako uvádzame v štúdií na tému skupinovej polarizácie, náš zmysel pre realitu sa prirodzene riadi informáciami, ktoré máme v daný moment k dispozícii. Najväčšiu pozornosť potom pochopiteľne pútajú udalosti, vymykajúce sa bežnému každodennému stereotypu.³ Utváranie postojov je teda do nezanedbateľnej miery podmienené obrazmi, ktoré vidáme v médiách a pokiaľ sa objaví čosi radikálne vybočujúce zo šedého priemeru, okamžite to prenikne do ohniska našej pozornosti. Takáto udalosť, napríklad globálna pandémia, je mediálne atraktívna, v dôsledku čoho výdatne naplňa obsahom spravodajské platformy, rozmanité weby, portály, blogy či diskusie (internetové aj tvárou v tvár). Nehovoriac o problematike dezinformácií, ktoré sa v kombinácii so vzbudzovaním strachu stávajú mocnou zbraňou v hybridných konfliktoch.

Vďaka kultúre konektivity sa vzájomne prepájame, spolupracujeme a vyhľadávame informácie. Táto technologická prednosť doby sa však poľahky stáva kameňom úrazu, keď sa k slovu dostane skupinová polarizácia. Informačné a sociálne bubliny potom jedincov uzatvárajú do komnát ozvien, v ktorých sa pretrvávajúce postoje rovnako zmýšľajúcich ľudí ešte viac prehlbujú. Ak sa k rétorike akcentujúcej riziko a nebezpečie pridá hrozba s reálnym základom, skupina zjavne neodvratne prepadá do hlbkej úzkosti.

V tejto štúdií budeme so zreteľom na vyššie uvedené kontexty reflektovať interpretáciu celospoločenskej pandémie, ktorá vyúsťuje aj do neprimeraných prejavov kolektívneho správania. Chceli by sme poukázať na problematiku medializácie celej situácie, ktorá sa môže manifestovať v „nezdravej“ ochote okamžite sa poddať podnetu a prepadnúť panike. Tento faktor zakotvený v teórii sebanaplňujúceho proroctva (R. Merton) sa napokon stáva, ako sa pokúsime ozrejmiť, omnoho väčším nebezpečenstvom, ako pôvodný zdroj strachu.

Na úvod je potrebné zdôrazniť, že cieľom tejto štúdie nie je spochybňovať či bagatelizovať riziko ani odporúčania a opatrenia, ku ktorým spoločnosť pristúpila.

Argumentácia verzus strach

„Koronavírus môže prežívať aj na peniazoch, varuje WHO,“ znie titulok k článku jedného známeho slovenského spravodajského portálu na internete.⁴ „Pozor, WHO varuje: Koronavírus môže prežívať aj na PENIAZOCH!“, upozorňuje ďalší a pre dôraz pridáva kapitálky i výkričníky.⁵ V samotných článkoch sa potom dozvedáme, že vírusové častice vo všeobecnosti prežívajú na infikovaných predmetoch niekoľko hodín a dokonca dní, preto je potrebné dôkladne si umývať ruky. Následne autor konštatuje: „Ako dlho však dokáže koronavírus prežiť na

³ OLEJÁROVÁ, A. Štyri poznámky k diskurzívnym aspektom skupinovej polarizácie v dôsledku pôsobenia nových médií. In: *Megatrendy a média 2019. Digital Universe*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2019, s. 321

⁴ HRUBÁ, Z. *Koronavírus môže prežívať aj na peniazoch, varuje WHO*. Publikované dňa: 9.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://www.webnoviny.sk/vzdravotnictve/koronavirus-moze-prezivat-aj-na-peniazoch-varuje-who/>

⁵ *Pozor, WHO varuje: Koronavírus môže prežívať aj na PENIAZOCH!*. Publikované dňa: 9.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://www1.pluska.sk/spravy/koronavirus/pozor-who-varuje-koronavirus-moze-prezivat-aj-peniazoch/2>

*povrchoch vrátane bankoviek, zatiaľ vedci spoľahlivo nepreskúmali.*⁶ V závere toho istého článku sa napokon dočítame, že: „*Aby vírus hostiteľa infikoval, musí preniknúť aj cez dýchací systém a jeho imunitné mechanizmy. Expertka vysvetľuje, že na kovových minciach vírusy dlho neprežijú, a ani po platbe bankovkami podľa nej nemusíme podliehať panike, dokým niekto bankovku nepoužije na kýchanie namiesto vreckovky.*“⁷ Z pokusov Národného inštitútu zdravia (NIH) a amerického Centra pre kontrolu a prevenciu chorôb (CDC) sa ukázalo, že na oceli a umelohmotných materiáloch sa vírus udrží skutočne až 72 hodín.⁸ Zmienené články však pochádzajú z 9. marca 2020, teda z obdobia, kedy ešte táto informácia známa nebola. Je nutné zdôrazniť, že hoci článok pracuje s pravdivými informáciami, nadpis, ako aj samotné koncipovanie textu, sa skôr približujú inscenačným postupom bulvarizácie, na úkor vecného a jednoznačného posolstva.

Do tejto kategórie spadajú aj storočiami preverená stratégia bulvárnej žurnalistiky. „Návnada“ v titulku alebo jej modernejší anglický ekvivalent read-bait prípadne click-bait apeluje na prirodzenú ľudskú zvedavosť. Povzbudzuje recipienta kliknúť na článok či kúpiť noviny. U bulvárnych plátkov s vysokou frekvenciou používania tejto metódy si recipient navykol, že za provokatívnym, šokujúcim a expresívne ladeným titulkom sa obvykle skrýva málo významná, alebo dokonca nepodložená informácia. Read-bait je v mnohých prípadoch neškodný, no aj tak nepatrí ku korektným spôsobom informovania, pretože obsah často nekorešponduje s titulkom. Novinárska etika a prax sú však dve rozdielne veci, v dôsledku čoho read-bait v rozmanitých podobách nájdeme nie len v bulvári, ale aj v serióznom spravodajstve. Tu vstupuje do hry čosi účinnejšie ako senzačné nadpisy – emócie. Články, ktoré v ľuďoch dokážu vyvolať emocionálnu odozvu fungujú ako kotva v našej pamäti. Je ale potrebné mať na zreteli, že pod vplyvom týchto praktík v seriózných médiách hlavného prúdu môže skresľujúci titulok a obsah prehľbovať strach, neistotu dokonca zúfalstvo.

20. marca 2020 zverejnil seriózný spravodajský online denník *Aktuálně.cz* krátku informáciu o tom, že v Poľsku koronavírusu



Vše o pandemii koronaviru sledujeme on-line
👉 <http://aktln.cz/oceURG>.

Zobrazit překlad



133

82 komentářů • 31 zdieľaní

Obrázok 1

Zdroj: aktuálně.cz [cit. 20.3.2020]

Dostupné na:

<https://www.facebook.com/Aktualne.cz/photos/a.176341844386/10157368496419387/?type=3&theater>

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ *Minúta po minúte*. Publikované dňa: 12.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/minuta/1796901/>

podľa 27-ročná žena, ktorá netrpela žiadnymi zdravotnými problémami. (Obrázok 1) Podľa informácií Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) sú totiž práve vek a predchádzajúci zdravotný stav pacienta dôležitými determinantami priebehu ochorenia. Z poľských médií sa ale dozvedáme, že mladá žena, ktorá sa nakazila od svojej matky, mala za sebou pôrod. Skutočne bola infikovaná koronavírusom, no za príčinu smrti lekári označili sepsu, ktorá sa objavila po pôrode.⁹ Mladá žena tak síce nemala predchádzajúce zdravotné ťažkosti, ocitla sa však v situácii, ktorá jej zdravotný stav dramaticky skomplikovala. To sa už z krátkej správy *aktualně.cz* čitateľ nedozvie. V praxi sa stretávame s osvojovaním si tzv. *sound-bite kultúry*, ktorá v médiách kladie dôraz na nepretržitý cyklus vyplňania 24 hodinového denného bloku na úkor hĺbkového spravodajstva.

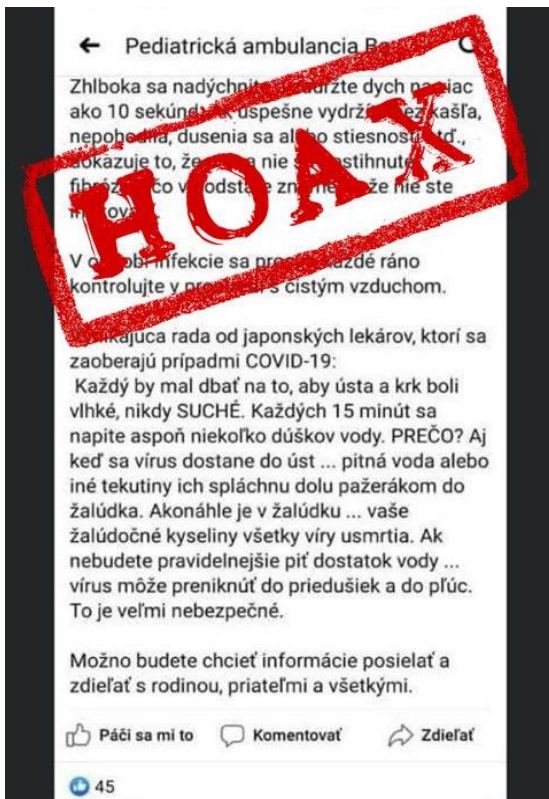
V prípade koronavírusu rozsiala medializácia informácií začína do značnej miery sťažovať schopnosť rozlíšiť, ktoré správy sú prínosné. Na základe prebiehajúcich udalostí môžeme teda konštatovať, že paralyzujúci strach postupuje rýchlejšie ako vírus samotný, čím výrazne komplikuje prácu zdravotníkov zmäteným, nedisciplinovaným a nezodpovedným správaním jedincov.

Apel na strach neraz stojí nad akoukoľvek argumentáciou a zvlášť pokiaľ je človek obklopený desiatkami správ za deň, ktoré jednoducho vybičujú emócie expresívnymi výrazmi i fotografiami plynových masiek, sanitiek či poloprázdnych regálov s potravinami. Paradoxný je ale nedostatok informácií ako aj, dnes už obvyklý, problém kredibility a relevantnosti. Teoretici komunikačných technológií Miriam Metzgerová a Andrew Flanagin upozorňujú pri problematike spoľahlivosti digitálnych informácií na existenciu tzv. vyrovnávacieho efektu. Ten zapríčiňuje, že jedinec má ťažkosti vidieť rozdiel medzi sponzorovaným a nesponzorovaným obsahom v médiách, a teda všetky správy vníma v jednej rovine dôveryhodnosti, najmä vďaka podobnému formátu.¹⁰ Tento princíp je aplikovateľný aj v prípade hoaxov, ktorým sa v krízovej spoločenskej situácii nesmierne dobre darí. Uvedený fenomén je s novými médiami neodmysliteľne spojený a odkazuje k mystifikácii, podvodu alebo poplačnej správe. Medzi jeho charakteristické znaky patrí už spomínaný apel na emócie, začínajúci „click-baitovým“ titulkom. Zvedavosť vyvoláva skrze zveličenie, škandalizáciu, zavádzanie a údernú formuláciu. Snaží sa presvedčať neodbytnou naliehavosťou a vyhrotením, ale samozrejme pod patronátom authority anonymných expertov. Nakoniec prichádza obvykle s výzvou na ďalšie zdieľanie. Demonštratívnym príkladom je hoax zo sociálnych sietí, ktorý radí, aby sme každých pätnásť minút konzumovali tekutiny. Tie totiž spláchnu vírus dolu pažerákom, kde ho usmrtia žalúdočné kyseliny. (Obrázok 2) Správa sa šíri vo viacerých jazykových mutáciách, čím sa radí do panoptika absurdných „zaručených“ postupov prevencie. V ňom môžeme nájsť napríklad cesnak, striebro, bielidlo i horúcu vodu. Medzi zdravie ohrozujúce mýty potom patrí aj očista tela v chlóre, alkohole či s pomocou UV lampy.

⁹ *Kolejne przypadki koronawirusa w Polsce. 27-letnia kobieta nie żyje*. Publikované dňa: 20.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://zdrowie.wprost.pl/koronawirus/10308091/kolejne-przypadki-koronawirusa-w-polsce-27-letnia-kobieta-nie-zyje.html>

¹⁰ METZGER, J. M. – FLANAGIN, J. A. Credibility and trust of information in online environments: The use of cognitive heuristics, In *Journal of Pragmatics* [online]. 2013, 59(B), 210-220 [3.1.2019] . s. 212. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2013.07.012>.

Pri tomto kontexte sa nedá opomenúť problematika kyberchondrie, ktorá sa považuje za modernú formu hypochondrie. Jej prejavy spočívajú v horúčkovitom hľadaní diagnózy na internete, ktoré však spôsobuje nárast úzkostlivých jedincov. Nevýdaný záujem o príznaky choroby vedie človeka v hypertextovej sieti k stále závažnejším a desivejším výsledkom. Podľa psychologičky Zdeňky Židkovej: „Zdravotnícká osveťa na internete zdŕrazňuje zdraví jako prioritu v duchu hesla současné doby, které propaguje jako nejvyšší hodnoty dokonalý zdravotní stav, bezchybný výkon, rozvíjení osobního potenciálu. Vede lidi k tomu, že tato kritéria přejmou do svého hodnotového žebříčku a snaží se různými rychlými, někdy až údajně zázračnými prostředky získat zdraví a sílu.“¹¹ Za problém považuje aj zahltenosť informáciami zdravotníckeho charakteru, ich radenie podľa frekvencie vyhľadávania, ale aj to, že daný obsah nezohľadňuje osobnú anamnézu jedinca.¹² K všeobecným odporúčaniam teda patrí



vyhľadávanie informácií na stránkach zriadených oficiálnymi organizáciami. Navyše v prípade koronavírusu zatiaľ neexistuje liek ani vakcinácia, čo je podľa všetkého jedným z významných faktorov stupňujúceho sa strachu. Človek tak hľadá nádej v predstave, že postupujúcu nákazu zastaví horúci kúpeľ alebo chladné počasie.

Ďalšou vecou, ktorá nám utkvie v pamäti a okamžite upúta pozornosť sú vizuálne stimuly. Pre hoaxy sú pomerne charakteristické fotografie a videá, ktoré nesúvisia s obsahom článku, pochádzajú z iného časového obdobia, inej krajiny alebo udalosti. Česká televízia upozorňuje, že koronavírus ovláda mediálny priestor, v ktorom nezriedka číhajú práve takéto podvody. Poukazuje napríklad na video, údajne pochádzajúce z epicentra nákazy v čínskom meste Wu-chan. Záznam zobrazuje, ako obyvatelia berú útokom supermarket, avšak v skutočnosti ide o reklamný spot vzniknutý dva mesiace pred vypuknutím epidémie. Ďalším príkladom sú zábery masových hrobov, ktoré nesúvisia s koronavirom, ako sa nás snažia presvedčiť, ale sú vyňaté z filmu

Obrázok 2

Zdroj: Facebooková stránka Hoaxy a podvody -
 Polícia SR [cit. 8.3.2020] Dostupné na:
<https://www.facebook.com/hoaxPZ/>

¹¹ HRADECKÁ, L. *Kyberchondrie aneb Hypochondrie „na síti“*. Publikované dňa: 9.4.2010. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/kyberchondrie-aneb-hypochondrie-na-siti-450945>

¹² Ibid.

Nákaza.¹³ Napokon spomenieme ešte dokument s názvom *Skutočné pozadie koronavírusu*, ktorý deklaruje, že aktuálne dianie je výsledkom snahy o vyľudnenie planéty. V desaťminútovom videu nájdeme aj ďalšie tvrdenia, ktoré obviňujú Svetovú zdravotnícku organizáciu (WHO) i farmaceutický priemysel zo sprisahania proti obyvateľstvu. Čo je však najdôležitejšie, pochybný dokument vznikol v roku 2009 a týka celkom iného kmeňa vírusu. Vystupuje v ňom aj známy americký „konšpiračný“ teoretik Alex Jones, pričom sa video na sociálnych sieťach šíri zo slovenského webu *Badatel.net*.¹⁴

Denník *Zem&Vek* na svojom webe zverejnil správu, že: „[...] koronavírus môže byť selektívnou biologickou zbraňou namierenou na Čínu.“ Autor článku vychádza z predpokladu, že niektoré krajiny disponujú biologickými zbraňami a tiež z akejsi štúdie čínskych vedcov. Tá totiž proklamuje, že pre aziatov je koronavírus omnoho nebezpečnejší ako pre ľudí bielej rasy.¹⁵

„Nie je to konečný dôkaz, ale prinajmenšom znepokojuje skutočnosť, naznačujúca, že by mohlo ísť o selektívnu biologickú zbraň, určenú na rozsievanie smrti medzi Číňanmi. I keď oficiálne žiadna mocnosť nepriznáva, že by takéto zbrane vlastnila, o možnosti vyvinúť mikroorganizmy, zabíjajúce len ľudí určitej rasy či etnickej skupiny, sa diskutuje už od 90. rokov,“ konštatuje autor. Podobný obsah nájdeme na webovom portáli *Aeronet.cz*, ktorý informuje, že koronavírus je namierený na čínskych mužov, konkrétne vojakov.¹⁶ Web *Hlavnespravy.sk* sa pre zmenu odvoláva na ruský web *life.ru*, ktorý uvádza, že podľa vojenského experta Konštantína Sivkova môže byť koronavírus biologickou zbraňou vyvinutou USA.¹⁷

Na týchto príkladoch sa ukazuje, že ťažisko problému nespočíva len v nedostatočnej mediálnej gramotnosti, ale aj v informačnej presýtenosti, ktorá komplikuje recipientovi orientáciu. Nie je tak jednoduché rozpoznať povahu správy, obzvlášť pokiaľ si jedinec nemôže byť istý, či sa jedná o účelové zavádzanie, žart, nedorozumenie alebo snahu očierniť svojho názorového oponenta obvinením „z šírenia hoaxov“. Táto komplikovaná situácia napriek všetkému, neobchádza ani oficiálne authority a o to je väčšia neistota recipienta, keď príde na validitu informácií.

Do povedomia verejnosti sa na začiatku marca 2020 dostal facebookový status podpredsedu Slovenskej národnej strany Jaroslava Pašku.

¹³ *S koronavírom se šíří i hoaxy. Dezinformatoři používají záběry z filmů i reklam.* Publikované dňa: 29.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/newsroom-ct24/3055508-s-koronavirem-se-siri-i-hoaxy-dezinformatori-pouzivaji-zabery-z-filmu>

¹⁴ NUTIL, P. *Hoax: Skutečné pozadí koronaviru.* Publikované dňa: 5.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://manipulatori.cz/hoax-skutecne-pozadi-koronaviru/>

¹⁵ BENKA, M. *Koronavirus může být selektivnou biologickou zbraňou, namierenou na Čínu.* Publikované dňa: 5.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://zemavek.sk/koronavirus-moze-byt-selektivnou-biologickou-zbranou-namierenou-na-cinu>

¹⁶ *Novel Coronavirus 2019-nCov cílí podezření, že může jít o prototyp biotechnologické zbraně zaměřené prioritně na čínské muže, rozuměj čínské vojáky!*[...]. Publikované dňa: 9.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://aeronet.cz/news/novel-coronavirus-2019-ncov-celi-podezreni-ze-muze-jit-o-prototyp-biotechnologicke-zbrane-zamerene-prioritne-na-cinske-muze-rozumej-cinske-vojaky-potvrzuje-to-studie-6-vyzkumniku-publikovany/>

¹⁷ *Je možné, že koronavírus je biologická zbraň.* Publikované dňa: 31.1.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://www.hlavnydennik.sk/2020/01/31/je-mozne-ze-koronavirus-je-biologiccka-zbran/>

V ňom politik obvinil nemeckú kancelárku Angelu Merkelovú a nemecké úrady zo zadržania kontajneru, ktorý obsahoval zdravotnícky materiál (respirátory a pod.) V statuse však neuviedol zdroj, z ktorého čerpá závažnú obžalobu. Napriek tomu správa vyvolala všeobecné pobúrenie a k 12. marcu 2020 bola zdieľaná už takmer 8 400 krát.

Je dôležité mať na pamäti, že prvý kontakt s danou informáciou je vždy rozhodujúci a určuje jej zaradenie vo vedomí, čím tvorí kontext, pomocou ktorého človek interpretuje ďalšie informácie. Ide o druh percepčného stereotypu, ktorý implikuje úskalia silnejšieho a teda zapamätateľnejšieho prvého zážitku. V kombinácii s apelom na emócie v spravodajských komunikátoch môže dôjsť buď k posilneniu alebo oslabeniu dojmu. Okrem paniky sa teda stretávame aj s bagatelizáciou rizika, napríklad v podobe presvedčenia, že koronavírus mladých ľudí obchádza alebo že ide iba o trochu silnejšiu sezónnu chrípku.

Sebanaplnujúce sa proroctvo

Sociológ William Isaac Thomas svojho času sformuloval tézu, že pokiaľ ľudia definujú situácie ako reálne, stanú sa reálnymi vo svojich dôsledkoch.¹⁸ Sociológ Robert Merton následne demonštruje princíp

Thomasovho teorému na bankovej čiernej strede z roku 1932. Uvádza, že ak dostatočné množstvo klientov uverí povestiam o insolventnosti banky a zareaguje, aj dovtedy prosperujúca stabilná banková inštitúcia skutočne nadobudne insolventnosť.¹⁹ Podľa Mertonových slov: „Počátkem sebanaplnujícího se proroctví je nesprávná definice situace, jež vyvolává nové chování, díky kterému se původně mylná představa stane pravdivou. Odlišná platnost sebanaplnujícího se proroctví zvětšuje panství omylu. Prorok totiž uvádí skutečný průběh událostí jako doklad toho, že měl od samého počátku pravdu.“²⁰



Jaroslav Paška

9. marca o 0:35 · 🌐

👍 Stránka sa mi páči ***

MERKELOVÁ ZHABALA OCHRANNÉ PROSTRIEDKY NAŠICH ZDRAVOTNÍKOV.

Minulý týždeň bol pri vybavovaní formalít v prístave Hamburg nemeckými úradmi zhabaný kontajner obsahujúci osobné ochranné pracovné prostriedky (respirátory, a pod.), ktoré boli objednané a určené pre slovenské nemocnice a zdravotné zariadenia, kvôli ich akútnejmu a kritickému nedostatku na pracoviskách, zabezpečujúcich liečbu pacientov nakazených koronavírusom. Nemecká vláda týmto škandalóznym, arogantným, egoistickým krokom, ignorujúcim nielen základné pravidlo o voľnom pohybe tovaru v Európskej únii, ale aj elementárnej ľudskosti a humanitárnych princípov, zabránila transportu nedostatkového, pre nás a našich zdravotníkov v tomto čase existenčne dôležitého, legálne objednaného, aj legálne prepravovaného zdravotníckeho materiálu a sprostó nám ho bez náhrady zoštatnila, pre okamžité použitie v Nemecku.

V Slovenskej republike nemáme výrobcov špeciálnych osobných ochranných pracovných prostriedkov, preto sme odkázaní len na dovoz.

Ak by sa každá z vlád susedných štátov v tejto kritической situácii začala správať tak, ako sa zachovala Merkelová (a zhabala pri transporte cez ich územie našimi nemocnicami objednané životne dôležité ochranné medicínske prostriedky), tak by sme ostali voči vírusu SARS-CoV-2 absolútne bezbranní.

Mlčanie našej vlády a ministra zahraničných vecí po takomto bezprecedentnom, nehoráznom incidente, ohrozujúcom zdravie a životy nielen odborného personálu, či vírusom nakazených pacientov v nemocničných zariadeniach, ale pri prudko, geometrickým radom sa šíriacej epidémii aj široké masy našich ľudí je naozaj nehorázne a neospravedlňiteľné. V porovnaní s týmto absolútnym ignorantsvom sa veľmi zvláštne javí, akú pozornosť a úsilie dokázala začiatkom februára venovať vláda na krytie súkromného biznisu pri leteckom vývoze, aj u nás potrebného zdravotníckeho materiálu do Šanghaja v Číne, keď na komplexné zabezpečenie epidemickej ochrany letu nechala zneužiť svoj štátny odborný aparát.

Ďalšie informácie k téme:

<https://www.facebook.com/jaroslavpaska.sk/videos/635160040618100/>

[https://www.facebook.com/.../a.49092224763.../3163714347020679/...](https://www.facebook.com/.../a.49092224763.../3163714347020679/)

Obrázok 3

Zdroj: Facebook [cit. 12.3.2020] Dostupné na:
<https://www.facebook.com/jaroslavpaska.sk/>

¹⁸ MERTON, R. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2000, s. 196.

¹⁹ Ibid., 2000, s. 197-198.

²⁰ Ibid., 2000, s. 199.

Na konci februára a začiatkom marca českí a slovenskí občania začali vykupovať obchody a robiť si veľké zásoby potravín. V tomto období ešte Česko ani Slovensko nemali žiadny potvrdený prípad nákazy, no niektoré médiá už vtedy vyzývali občanov k nákupu trvanlivých potravín. Ako uvádza Šéfredaktor serveru *Hlidacipes.org* Robert Břešťan vo svojom článku, ide o dokonalý príklad sebanaplňujúceho sa proroctva, ktoré vyhnalo obyvateľstvo do supermarketov.²¹ V správe z 26. februára 2020 „*Co dělat v případě epidemie? Pomohou zásoby vody i hotovosti*“ na portáli iDnes.cz sa píše: „*Opuštěné ulice, zavřené restaurace a kavárny, v několika málo otevřených obchodech zákazníci narážejí na prázdné regály a před lékárnami se tvoří fronty. Tak vypadají uzavřené oblasti na severu Itálie. Jak se připravit na to, kdyby podobná situace nastala kvůli koronaviru i v Česku?*“²² Text vzápätí nabáda k vytváraní zásob napríklad v podobe 20 litrov pitnej vody, no upozorňuje, že keď nastane panika, ľudia vykúpia potraviny.²³ Fotografie prázdnych regálov zo severu Talianska sa však čoskoro zmenili na českú realitu. Následne sa vyrojili články informujúce o tom, ako sa ľudia hromadne zásobujú jedlom a liekmi, doplnené ďalšími a ďalšími fotografiami.

Nebezpečenstvo sebanaplňajúcich sa proroctiev spočíva predovšetkým v iracionalite konania. Podľa všeobecných odporúčaní je nevyhnutné efektívne znížiť mieru prenosu vírusu a to najmä pomocou hygienických aj karanténnych opatrení. V prípade nadmerného zásobovania ale dochádza k vyššej cirkulácii nakupujúcich, ktorí tak vytvárajú podmienky pre väčšie riziko infekcie. Paradoxom je teda skutočnosť, že faktor strachu vháňa ľudí do prostredia, kde sú hrozbe vystavení a zároveň ju podnecujú.

Břešťan v tomto kontexte kritizuje úpadok žurnalistického a editorského remesla, ako aj neschopnosť nájsť mieru v honbe za sledovanosťou. Zároveň pripomína, že: „*Ve veřejném prostoru se používají zcela přehnaná, vypjatá slova, jejichž důsledkem je právě to, že když pak jde skutečně do tuhého, budou pojmy tak vyprázdněné, že už nebude jak lidi aktivizovat – když už by k tomu byl konečně důvod.*“²⁴ Môžeme tak napríklad polemizovať o tom, kde nachádzať príčiny podezňovania koronavírusu a ignorovania opatrení u niektorých jedincov. Musíme však zdôrazniť, že funkcia médií v tejto situácii je kľúčová pre strategický boj s pandémiu prostredníctvom vecného informovania, ale aj pomocou zmierňovania, nie rozduchavania úzkosti. Práve tá totiž vedie k iracionálnym rozhodnutiam.

Pokiaľ ide o problematiku hoaxov a dezinformácií, podľa štúdie s názvom *Misinformation making a disease outbreak worse: outcomes compared for influenza, monkeypox, and norovirus* (University of East Anglia) môže každé úsilie o zastavenie zdieľania „fake news“ zachrániť ľudské životy. Jeden z hlavných autorov štúdie profesor medicíny Paul Hunter konštatuje, že

²¹ BŘEŠŤAN, R. *Kauza koronavirus a selhání českých novinářů. Za prázdné regály mohou média*. Publikované dňa: 28.2.2020. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://hlidacipes.org/kauza-koronavirus-a-selhani-ceskych-novinaru-za-prazdne-regaly-mohou-media/>

²² VESELÁ, L. *Co dělat v případě epidemie? Pomohou zásoby vody i hotovosti*. Publikované dňa: 26.2.2020. [online]. [18.3.2020]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-nakaza-who-nemoc-globalni-stav-zdravotni-nouze-specialni-opatreni-krizova-situace.A200225_135112_domaci_linv

²³ Ibid.

²⁴ BŘEŠŤAN, R. *Kauza koronavirus a selhání českých novinářů. Za prázdné regály mohou média*. Publikované dňa: 28.2.2020. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://hlidacipes.org/kauza-koronavirus-a-selhani-ceskych-novinaru-za-prazdne-regaly-mohou-media/>

vzhľadom k vysokej miere cirkulácie špekulácií o pôvode a povahe vírusu, rýchlo kolujú aj zlé rady. Tie takisto dokážu zmeniť ľudské správanie smerom k podstupovaniu väčšieho rizika.²⁵ Na príklade troch infekčných chorôb - chrípky, monkeypox a norovírusu simulovali autori tejto štúdie Paul Hunter a Julii Brainard hypotetickú epidémiu, skúmajúc vplyv dezinformácií na jej šírenie. Na základe zistení sa potvrdilo, že existuje vyššia pravdepodobnosť zdieľania zlých odporúčaní na sociálnych sieťach, než overených informácií zo spoľahlivých zdrojov. Do úvahy brali aj premenné ako narušená dôvera obyvateľstva voči autoritám, či vzájomná interakcia ľudí v informačných bublinách.

V prípade sociálnych sietí podľa Zubiaga a kolektívu autorov, ktorí publikovali v roku 2016 štúdiu správania sa užívateľov Twitteru pri šírení zvestí o spravodajských udalostiach, sa už v prvých minútach neoverené správy šíria rýchlejšie ako tie overené. Z ich výsledkov vyplýva, že nepravdivé informácie majú tendenciu byť vyvrátené oveľa neskôr (v priemere do 14 hodín) ako sú potvrdené tie pravdivé (približne do 2 hodín). Autori konštatujú, že je všeobecne oveľa zložitejšie vyvrátiť lož ako potvrdiť pravdu, pričom takisto poukazujú na sklon užívateľov retweetovať prvotné neoverené správy viac než ich neskoršie potvrdenia alebo vyvrátenia.²⁶

Vedci z University of East Anglia však testovali aj možné východiská a odhalili, že 10 percentná redukcia dezinformačných rád má pozitívny efekt rovnako ako edukácia 20 percent populácie, tak aby boli voči týmto radám imúnni.²⁷

Merton koniec koncov vyzdvihuje možnosť vzopriet sa proroctvám: „*Sebenaplnujúci se proroctví , které činí z obav realitu, funguje pouze za absence záměrných institucionálních kontrolních mechanismů. Tragický kruh strachu, sociální pohromy a znovu přživovaného strachu je možno rozbit pouze odmítnutím sociálního fatalizmu, k němuž vede představa nezměnitelné lidské přirozenosti.*“²⁸ Z toho vyplýva, že aj pud sebazáchovy manifestujúci sa v metafore „človek človeku vlkom“ možno navzdory uvedeným faktorom potlačiť. Aj napriek všetkým skutočnostiam sa ukazuje, že v spoločnosti existuje pocit spolupatričnosti a kolektívna zodpovednosť. Tieto aspekty však môžeme rozvíjať, len pokiaľ sa budeme usilovať racionálne analyzovať situáciu, hoci sa to mnohokrát zdá prinajmenšom neľahké.

Literatúra a zdroje

BENKA, M. *Koronavírus môže byť selektívnou biologickou zbraňou, namierenou na Čínu.*

Publikované dňa: 5.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na:

<https://zemavek.sk/koronavirus-moze-byt-selektivnou-biologickou-zbranou-namierenou-na-cinu>

²⁵ KELLAND, K. *Fake news makes disease outbreaks worse, study finds.* Publikované dňa: 14.2.2020. [online]. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-health-fake/fake-news-makes-disease-outbreaks-worse-study-finds-idUSKBN208028>

²⁶ ZUBIAGA, A. a kol. *Analysing How People Orient to and Spread Rumours in Social Media by Looking at Conversational Threads.* Publikované dňa: 4.3.2018, [online]. [30. 12.2018]. Dostupné na internete:

²⁷ BRAINARD, J. – HUNTER, P. R. *Misinformation making a disease outbreak worse: outcomes compared for influenza, monkeypox, and norovirus.* Publikované dňa: 12.11.2020. [online]. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0037549719885021#>

²⁸ MERTON, R. *Studie ze sociologické teorie.* Praha: SLON, 2000, s. 218

- BŘEŠŤAN, R. *Kauza koronavirus a selhání českých novinářů. Za prázdné regály mohou média*. Publikované dňa: 28.2.2020. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://hlidacipes.org/kauza-koronavirus-a-selhani-ceskych-novinaru-za-prazdne-regaly-mohou-media/>
- BRAINARD, J. – HUNTER, P. R. *Misinformation making a disease outbreak worse: outcomes compared for influenza, monkeypox, and norovirus* [online]. 12.11.2020. [cit. 18.3.2020]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0037549719885021#>
- BUDE, H. *Spoločnosť strachu*. Krásno nad Kysucou : Absynt/Kalligram, 2019. 123 s. ISBN 978-80-89916-83-2
- HRADECKÁ, L. *Kyberchondrie aneb Hypochondrie „na síti“*. Publikované dňa: 9.4.2010. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/kyberchondrie-aneb-hypochondrie-na-siti-450945>
- HRUBÁ, Z. *Koronavirus môže prežívať aj na peniazoch, varuje WHO*. Publikované dňa: 9.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://www.webnoviny.sk/vzdravotnictve/koronavirus-moze-prezivat-aj-na-peniazoch-varuje-who/>
- KELLAND, K. *Fake news makes disease outbreaks worse, study finds*. Publikované dňa: 14.2.2020. [online]. [18.3.2020]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-health-fake/fake-news-makes-disease-outbreaks-worse-study-finds-idUSKBN208028>
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2000. 285 s. ISBN 80-85850-92-3
- METZGER, M. J. – FLANAGIN, J. A. 2013. Credibility and Trust of Information in Online Environments: The Use of Cognitive Heuristics. In *Journal of Pragmatics* [online]. 2013, 59(B), 210-220 [3.1.2019]. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2013.07.012>. ISSN 0378-2166
- NUTIL, P. *Hoax: Skutečné pozadí koronaviru*. Publikované dňa: 5.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://manipulatori.cz/hoax-skutecne-pozadi-koronaviru/>
- OLEJÁROVÁ, A. Štyri poznámky k diskurzívnym aspektom skupinovej polarizácie v dôsledku pôsobenia nových médií. In: *Megatrendy a média 2019. Digital Universe*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2019. s. 318 – 334.
- VESELÁ, L. *Co dělat v případě epidemie? Pomohou zásoby vody i hotovosti*. Publikované dňa: 26.2.2020. [online]. [18.3.2020]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-nakaza-who-nemoc-globalni-stav-zdravotni-nouze-specialni-opatreni-krizova-situace.A200225_135112_domaci_linv
- ZUBIAGA, A. a kol. 2016. *Analysing How People Orient to and Spread Rumours in Social Media by Looking at Conversational Threads*. [online]. 4.3.2018. [cit. 30. 12.2018]. Dostupné na internete: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0150989#pone-0150989-g001>
- Je možné, že koronavírus je biologická zbraň*. Publikované dňa: 31.1.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://www.hlavnydennik.sk/2020/01/31/je-mozne-ze-koronavirus-je-biologicka-zbran/>
- Kolejne przypadki koronawirusa w Polsce. 27-letnia kobieta nie żyje*. Publikované dňa: 20.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://zdrowie.wprost.pl/koronawirus/10308091/kolejne-przypadki-koronawirusa-w-polsce-27-letnia-kobieta-nie-zyje.html>

Minúta po minúte. Publikované dňa: 12.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/minuta/1796901/>

Novel Coronavirus 2019-nCov čelí podezreniu, že môže íť o prototyp biotechnologickej zbrane zaměřené prioritně na čínské muže, rozuměj čínské vojáky![...]. Publikované dňa: 9.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na: <https://aeronet.cz/news/novel-coronavirus-2019-ncov-celi-podezreni-ze-muze-jit-o-prototyp-biotechnologicke-zbrane-zamerene-prioritne-na-cinske-muze-rozumej-cinske-vojaky-potvrzuje-to-studie-6-vyzkumniku-publikovany/>

Pozor, WHO varuje: Koronavírus môže prežívať aj na PENIAZOCH!. Publikované dňa: 9.3.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na:

<https://www1.pluska.sk/spravy/koronavirus/pozor-who-varuje-koronavirus-moze-prezivat-aj-peniazoch/2>

S koronavirem se šíří i hoaxy. Dezinformátoři používají záběry z filmů i reklam. Publikované dňa: 29.2.2020. [online]. [20.3.2020]. Dostupné na:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/newsroom-ct24/3055508-s-koronavirem-se-siri-i-hoaxy-dezinformatori-pouzivaji-zabery-z-filmu>

On the border of facts and emotions: Probing into relation of risk and it's interpretation by exempling medialization of COVID-19 pandemic

Our contribution addresses the extent of social fear under the influence of information overload that leads to exposing oneself to the realm of emotions. It tries to clarify the process of misinformation mechanism settling in real social distress. It also tries to point out the importance of interpretation of events in context of self-fulfilling prophecy theory from sociologist Robert Merton. The author accentuates the existence of filter bubbles and propagation of hoax, which can have a negative impact on course of events and become potential accelerator of irrational actions.

Mgr. Andrea Olejárová
Katedra kulturológie, FF UKF vNitre
Hodžova 1, 949 01 Nitra
andrea1.olejarova@gmail.com